

Kultūros ir meno
mėnesinis žurnalas
1992.3 (327). Eina nuo 1965 m.

KULTŪROS BARAI 3

Vyriausiasis redaktorius
Vilhelmas CHADZEVIČIUS

Atsakingoji sekretorė
Lolita TIRVAITĖ
Redaktorato tel. 61 05 38

Redakcijos kolegija:
Alfonsas EIDINTAS
Rūta GAIDAMAVIČIOTĖ
Donatas KATKUS
Vytautas KAVOLIS
Viktoras LIUTKUS
Ramunė MARCINKEVIČIOTĖ
Vytautas RADŽVILAS
Krescencijus STOŠKUS
Jonas TAUGINAS

Skyrių redaktoriai
Elona BUNDZAITĖ -
teatras, 61 61 74
Laima KANOPKIENĖ -
dailė, architektūra, 61 61 74
Laimutė LIGEIKAITĖ -
muzika, 61 96 36
Bronys SAVUKYNAS -
istorija, filologija, 61 66 96
Antanas STAPONKUS -
kultūra, 62 38 61
Saulius BAJORINAS -
meninis redaktorius
Antanas LĖCKAS -
stilistas, 61 66 96
Eglė TRUSKAUSKIENĖ -
korektorė

Pop. formatas 84x108.
Spauda - ofsetinė, 5 sp. l.,
viršeliai, įklijos, 8,6 sal. sp. l., 13,5 sal. spalv.
atsp., 12,7 apsk. leid. l., 12 aut. l.
Tiražas 3550. Užs. Nr.
Spaudė Lietuvos leidybos įmonė
"Spauda", 2656 Vilnius, Maironio 1/9.
Kompiuterinis maketas
Ramunės Januševičiūtės
"Atgimimo" techninis centras

Rankraščiai ir nuotraukos negražinami.
Kaina su akcizu 5.75 rub.
Prenumeratoriams - 2 rub.

Redakcijos adresas:
Universiteto g. 6. 2600 Vilnius MTP
SL Nr. 101.
© "KULTŪROS BARAI" 1992

Problemos ir idėjos

2	Leonidas Donskis.
	Kultūra likimo ir pasirinkimo visuomenėse
10	Alfredas Bumblauskas.
	Z. Ivinskis ir Lietuvos istoriografijos paradigmos

Kūryba ir kūrėjai

13	Anelė Dvilinskaitė. Kazimiero Žoromskio dosjė
16	Aušra Marija Jurašienė.
	Lietuvis, galėjęs gimti tik Paryžiuje
18	Elona Lubytė.
	Vytauto Šerio skulptūros bažnyčiose
23	Saulius Grigoravičius. Tendencingi
	pasisakymai apie antrąją grupės "24" parodą
25	Irena Aleksaitė, Irena Bučienė.
	"Dugne" - vakarietiška
29	Ingrida Korsakaitė.
	Spalvotos Audriaus Pliplio mintys
33	Arvydas Dapšys. Teatras kaip pasimatymas
35	Dita Minalgaitė. Linkiu dainuoti La Scaloje
36	Ted Hughes. Eilėraščiai

Laikai ir žmonės

38	Arvydas Juozaitis. Lietuvių inteligentija
41	Raimundas Lopata.
	Antanas Viskantas ir bandymas atkurti LDK
44	Iš Algirdo J. Greimo atsiminimų
	apie rezistenciją
47	Vytautas Levandauskas. Senoji Lietuvos
	architektūra Napoleono Ordos piešiniuose

Pasaulyje

50	Stephan Tschudi-Madsen.
	Architektūros konservavimas - idėjos triumfas
55	Valstybinė kultūros politika Olandijoje
58	Vladimir Sekulič.
	Samuelis Beckettas - štrichai portretui
61	Elżbieta Szczepańska. Paweł Szymański
	kūryba ir siurkonvencionalizmas

Kultūros retrospektyva

63	Vytautas Kavolis.
	Ankstyvoji lietuvių kultūros modernizacija
68	Stanislovas Buchaveckas.
	Dieveniškių istorija ir paminklai
71	Vida Bakutytė. Scenos dominantė
75	Darius Kučinskas.
	M.K. Čiurlionio muzikinis alfabetas

Iš rankraštinio palikimo

76	Mykolas Rėmeris. Dienoraštis
79	Reziumė

I viršelis: Kazimieras Žoromskis. Neaiškios moterys. (Iš "23-osios gatvės" ciklo) 1987. Drb. al. 178 x 168

II viršelis: Kazimieras Žoromskis. Intervalas. 1965-1966. Drb. al. 150,7 x 134

III viršelis: Artūras Aliukas. Kentauras. 1989-1991. Drb. al. 140 x 156

IV viršelis: Laisvyda Šalčiūtė. Iš "Piešinių apie meilę". Pop. piešt. 1991.

S. Danilevičiaus reprodukcijos

paramos, ir čia ji lydėjo nesėkmė. Vyskupu buvo paskirtas J. Matulaitis.

Planavo Viskantas nukakti ir į Paryžių, tačiau šiuos ketinimus sutrukdė liga. Tik po kelių mėnesių pasiekęs Prancūzijos sostinę sužinojo, kad jam patikėtos nepaprastos Lietuvos misijos prie Šventojo Sosto bažnytinio patarėjo pareigos. 1919 m. gegužės 23 d. jau dalyvavo audiencijoje pas Benediktą XV.

Į Lietuvą Viskantas sugrįžo tik 1919 m. lapkričio mėn., pakeliui sustodamas Varšuvoje, kur pratęsė dar vasarį pradėtas derybas su M. Seyda, B. Krzyzanowskiu ir kitais lenkų veikėjais. Apsistojęs Vilniuje su nepasisėkusio peonių sąmokslu dalyviais J. Aukštuoliaičiu, Vaitiekūnu ėmėsi organizuoti "iniciatyvinę grupę", vėliau - Didžiosios nepriklausomos Lietuvos atstatymo partiją - opozicinį Kauno vyriausybei sambūrį. 1920 m. vasario 29 d. pradėjo lietuvių ir lenkų kalbomis leisti "Suvienytąją Lietuvą", kur išdėstė pamatinius grupės siekimus: sujungti visas Lietuvos žemes, priklausiusias jai nuo Mindaugo laikų iki 1795 m., į nepriklausomą valstybinį vienetą, sušaukti Vilniuje steigiamąjį susirinkimą, įvykdyti plačią žemės reformą. Laikraštyje kritikavo germanofilišką Tarybos nusistatymą, etnografinės Lietuvos nerealumą. O derybose su L. Wasilewskiu (vėliau Lenkijos Rytinių pakraščių įgaliotasis ministras) Viskantas reikalavo leidimo lenkų okupuotoje teritorijoje sudaryti Lietuvos vyriausybę, kuri siektų demarkacine linija atskirtos Lietuvos nepriklausomybės⁸.

Tačiau ši veikla nesusilaukė platesnės lietuvių visuomenės paramos. Dėl nepopuliarumo nustojoėjusi "Suvienytoji Lietuva". Nuslūgo ir lenkų susidomėjimas. Viskantas, J. Matulaitis kviečiamas, užėmė Vilniaus kurijos notaro bei knygų cenzoriaus pareigas. Netrukus įsitraukė į Vilniaus krašto lietuvių judėjimą. Iš 1914-1920 m. laikotarpio liko tik prisiminimai.

1928 m., minint Rytų komisijos dešimtmetį, vienam atkakliam žurnalistui pavyko gauti Viskanto interviu. Be asmeninio pobūdžio klausimų, buvo užduotas ir toks: jei 1772 m. Lietuvos atgaivinimo koncepcija būtų realizuota, kaip manėte išspręsti kalbos ir santykių su Lenkija kolizijas? Tik kantoninė, trijų (lietuvių, lenkų, gudų) valstybinių kalbų Lietuva, - atsakė daktaras, - kuriai jos geopolitinė padėtis, pavojinga didžiųjų rusų ir vokiečių nacijų sandūra, diktuoja dėtis į sąjungą su Lenkija. Ir pridėjo: konkrečią tokios sąjungos išraišką būtų nulėmusi istorijos eiga⁹.

Argi neatliepia šis Viskanto atsakymas A. Smetonos 1941 m. pasakytai minčiai?

Literatūra

- 1 Senn A. E. Smetona ir lenkai 1941 metais // Akiračiai. 1990. Kovas. Nr. 3. P. 13.
- 2 [Auto]biografijos projektas // Mokslų Akademijos Centrinės Bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau - MACBRS). F. 239. S. v. 24 L. 6.
- 3 Generalinio komiteto dėl karo nukentėjusių šelpiti Lietuvoje protokolai // Vilniaus Universiteto Mokslinės Bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau - VUMBRS). F. 140. S. v. 79. P. 40.
- 4 Ten pat. P. 4; Gabrys J. Vers L'Indépendance Lituanienne. Faits, impressions, souvenirs 1907-1920. - Lausanne, 1920. P. 72-75.
- 5 Viskant A. Dokladnaja zapiska // Mažvydo Bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 29. S. v. 1514. L. 1-2.
- 6 Privat E. 1918.05.16 d. laiškas Lenkijos Nepriklausomybės Komitetui // MACBRS. F. 239. S. v. 124. L. 7-9.
- 7 Viskanto A. 1918.08.3 ir 08.6 d. laiškai J. Gabriui // VUMBRS. F. 155. S. v. 175, 196. Lanai nenumetuoti.
- 8 Lossowski P. Stosunki Polsko-Litewskie w latach 1918-1920. - Warszawa, 1966. S. 161.
- 9 Au Sujet des Etats en formation dans L'Europe orientale // MACBRS. F. 239. S. v. 124. L. 3-4.

A. J. Greimas Aleksandrijos laikotarpiu

IŠ ALGIRDO J. GREIMO ATSIMINIMŲ APIE REZISTENCIJĄ

Pokalbio su Saulium Žukū
1988 m. fragmentas

Semiotikos teoretikas ("Semiotika". 1989. - "Mintis") Paryžiaus semiotikos mokyklos pradininkas, vienas iš žvalgiausių ir metodiškiausių lietuvių mitologijos tyrinėtojų ("Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones". 1990. - "Mokslas" ir A. Mackaus knygų leidimo fondas), vienas intelektualiausių pirmajame pokario dešimtmetyje išėivijos publicistų ("Iš arti ir iš toli". - 1991. - "Vaga") - toli ALGIRDA JULIŲ GREIMĄ jau pažįstame, irstant geležinė uždangai susigrąžintą tėvynėn. Grįžo jis klausdamas: "Kas aš Lietuvai, kas man Lietuva?" Atsakymą į pirmąją šio klausimo dalį gauname skaitydami čia suminėtas knygas o kas jam Lietuva - patirsime iš čia pirmąkart skelbiamų jo atsiminimų. Parengėme juos spaudai, kad taip pasveikintume ir pagerbtume Maestro jo gimimo 75-ųjų metinių dieną. Bet atėjo skaudi žinia: vasario 27 d. vienoje Paryžiaus ligoninėje Algirdas J. Greimas mirė. Tad tebūnie ši publikacija pagarbos Jam ženklas jau in memoriam.

S.ŽUKAS. Pakalbėkime dabar apie tą pagrindinio spaudą. Kaip ji buvo leidžiama karo metais?

A.J.GREIMAS: Ką Tu vadini karo metais? Vokiečių okupacija? Tuojau pradėt rezistencijos negalėjom, nes mes buvom "išlaisvinti". Kokius tris mėnesius jautėmės išlaisvinti. Tik po 2-3 mėnesių atsirado ir Gestapas, ir SS, buvo įsteigta Zivilverwaltung administracija ir vokiška tvarka įvesta. O pradžioje, kai vokiečiai ėjo, tai kaimiečiai pririšdavo karvę tiesiog prie patrankos ir atiduodavo: veskis, ačiū, kad mus išgelbėjai. Raštikis nuėjo pas vokiečių generolą, sako, aš noriu paskelbti visuotinę mobilizaciją, mes galim 200 tūkst. paruoštų vyrų jums duoti, jeigu duotumėt nepriklausomybę. Vokiečiai sako, kad mums neįdomu. Tai per tuos du tris mėnesius ir apsidėję situacija. Tada prasidėjo pagrindinio organizavimas. Iš to paties pagrindžio, kuris buvo prieš rusus. Aš Šiauliuose gyvendamas nedalyvavau pasipriešinime rusams, nes buvau tarsi ištremtas į Šiaulius, jokių ryšių neturėjau. Vienintelį ryšį su Churginu turėjau, kai nuvažiuodavau į Kauną. Iš Prancūzijos grįžęs, po tarnybos kariuomenėje, nieko nepažinojau. Vienas atėjęs, kažkoks Pauža ar kas, dar prieš tris mėnesius iki karo man pasakė: mes turim čia tokią slaptą aktyvistų organizaciją, tu - narys. Sakau gerai, darykit. Tuo tada ir prasidėjo visa mano veikla. Tuo tarpu vokiečių laikais jau buvo kitaip - prasidėjo rimtesni dalykai... Iš Kauno mane kontaktavo. "Laisvės kovotojas" jau buvo pradėjęs eiti. Ėjo kas mėnesį, kartais ir dažniau - ypač kai reikėdavo ką skubiai skelbti, kad tauta žinotų, ką daryt.

S.Ž.: Ar jis pakankamai plačiai paplito, kiek egzempliorių išidavo?

A.J.G.: Nežinau. Paskutinis, už kurį jau aš su Raila buvau atsakingas, išėjo 10 000 egz. tiražu. Laikraštis buvo 4 puslapiai.

Darbas, aišku, slaptas. Jei tave sugriebs su pundu tokių laikraščių, tai jau į lagerį iškart. Kadangi aiški antivokiška propaganda. Vokiečiai šaukia į darbo tarnybą - neikit. Vokiečiai šaukia į SS legioną - neikit.

S.Ž.: Kas dar bendradarbiavo tame laikraštyje?

A.J.G.: Pagrindiniai vadai buvo toks prof. Žakevičius, kuris buvo Vilniaus miesto burmistras vokiečių laikais, Biržiškos žentas, dar Drunga. Tai slapyvardis - Karolis Drunga, o tikroji pavardė Jurgis Valiulis. Kai jam gimė dvynukai, tai vienas sūnus buvo Karolis, o kitas Jurgis. Žakevičius buvo valstiečių liaudininkų veikėjas. Iš voldemarininkų buvo Brunius, neolitu-
anas, bet voldemarininkas, Smetonos vertikas. Tokia tat buvo vadovybė. Ir Laisvės kovotojų sąjunga, kaip organizacija, kartu mezgė ryšius su Švedija. Buvo iš Lietuvos išsiųstas Algirdas Vokietaitis. Apsigyveno jis Stokholme, ir radijo ryšiai buvo nustatyti. Aš pats tada dar nebuvau veiklus, kai visa tai buvo daroma, nes aš gyvenau Šiauliuose. Kai atvažiuavau į Kauną, tada prisijungiau.

Buvo įtaisytas ir keliaujantis radijas. Kadangi tarp Laisvės kovotojų buvo inžinierių, tai jie įtaisė radijo siųstuvą. Važinėja jis sekmadieniais po Kauną ir agituoja prieš vokiečius. Vokiečiai gauda trigonometriškai, o tas važinėja, ir ką tu padarysi.

S.Ž.: Kas buvo to radijo diktoriaus?

A.J.G.: Nežinau. Vienas iš jų buvo Jonas Deksnys - tas, kuris išvertė kailį. "Pavargęs herojus" - taip aš jį pavadinau. Irgi liaudininkas. Tada liaudininkai ir tautininkai bendrai veikė Laisvės kovotojų sąjungoje. Ji įsisteigė anksčiau negu VLIK'as. Tik vėliau Laisvės kovotojų pastangomis buvo sudarytas bendras su katalikais susivienijimas. Tai buvo, galima sakyti, liberalinis procesas.

Buvo siųstuvų ir daugiau. Šešios stotys. Čia buvo padaryta rimtai. Buvo mūsų atstovai Rygoj, Taline, ir su suomiais turėjome kontaktą. Aš pats pasiunčiau tokį žurnalistą Vaišnora į Rygą.

Gana ilgai, pusantų metų, viskas ėjo gerai. Tik ryšiai su suomiais pagadino visą reikalą. Reikėjo pasiųsti ryšininką. To mėnės VLIK'as. Nuo tol nemėgstu VLIK'o. Jis juk buvo partijų

kahalas, o ne tikra rezistencija. Ir tada jie posėdžiauja, nutaria, ką pasiųsti. Ir pasiunčia tokį katalikų pulkininką. Mūsų agentai nugabeno jį iki Estijos sienos. Ten jis ar pasigėrė, ar pramiegojo, ir vokiečiai jį pagavo laive. Kai pagavo, tai tas viską ir išpasakojo. Ir visus popierius pas jį rado. Prasidėjo masinis rezistentų areštas. Gal 200 iškart buvo suimti ir į koncentracijos lagerius išsiųsti. Taip pat ir Jurgis Valiulis. Tai buvo 1943 m.

Aš tuomet tik "Laisvės kovotojo" redakcijoje dirbau, bet kadangi visi vadovaujantys žmonės buvo suimti, tai mums reikėjo taisyti situaciją. Pavojus buvo labai rimtas. Reikėjo pirmiausia įrodyti vokiečiams tokiu "slaptu kodu", kad čia ne pagrindiniai veikėjai. Kitaip sakant, reikėjo parodyti, kad laikraštis ir toliau eina. Tada suimtiesiems ir kaltė sumažėtų. Tad aš, maždaug pavaduodamas Jurgį Valiulį, pradėjau tam spaudos ir propagandos sektoriui vadovauti. Spaustuvės irgi buvo pagrobtos. Kelios spaustuvės buvo Kaune ir viską vokiečiai paėmė. Kur dabar spausdinti? Suradau Šiauliuose spaustuvę. Tą, kur buvo Šiaulių savaitraštis "Tėviškė" spausdinamas. Redaktorius buvo toks voldemarininkas. Susitarė jis su darbininkais, kad spausdintų "Laisvės kovotoją". Man reikėjo žmogaus. Raila gyveno Šiauliuose, tai jį padariau redaktorium. Tada paskutiniai numeriai išėjo. 10 000 egzempliorių reikėjo pervežti lagaminais iš Šiaulių. O traukiniuose vokiečių kontrolė, nes tada jie juodąją rinką tvarkė.

Paskui reikėjo iš naujo susisiekti su užsieniu - perspėti Vokietaitį, nes pagrobė vokiečiai ne tik stotį, bet ir kodą, ir pradėjo susikalbėti su Vokietaičiu Švedijoje, kvietė jį susitikti vidury Baltijos jūros. O mūsų imtuvas dar veikė, ir mes žinom, kas darosi. Ir kaip tu čia dabar susisieksi? Reikėjo per Berlyną, per buvusią Lietuvos pasiuntinybę susisiekti su Švedijos ambasada. O čia tų veiklių žmonių nebėra, kurie jau patyrę. Darėm, ką galėjom.

S.Ž.: Tai ar pavyko Vokietaitį perspėti?

A.J.G.: Perspėjom. Buvo pakeistas kodas. Ir Kairys, Kaminskas, socialdemokratų atstovas VLIK'e, buvo išvežtas į Švediją, galėjo pabėgti tokiu būdu. Reikėjo dar atstatyti visą rezistencijos veiklą. Pradėjau verbuoti žmones. Tada ir Antaną Miškinį užverbavau, bet jau 1944 m. Paskui Dovydeną. Dovydenas tai herojiškus aprašymus davė, o Miškinis su romantizmu - reikia, sako, prisiekti ant Kazimiero Binkio kapo. Nuvėdžiau juos ten ir prisaikdinau. Piemenų toks darbas. Miškinis: žinai, Binkis toks, aa braliuk, oo... Aš su prancūzišku auklėjimu bent humoro negalėjau prarast.

Paskui reikalai susikomplicavo. Kiekviena iš tų rezistencinių organizacijų turėjo dar karinį sektorių. Velnias žino, ką jie ten turėjo daryt. Man atrodė, kad čia buvo silpnoji vieta. Ką tu čia apginkluosi, ką tu čia padarysi.

Buvo problema ir su generolo Plechavičiaus rinktine. Sugrįžęs iš vokiečių štabo, jis sako: "Bholiukai, skirstykitės".

S.Ž.: Gal pakalbėkite apie Plechavičių plačiau. Tai svarbu demitologizavimui. Juk Lietuvoje jis buvo padarytas neigiamiausiu personažu. Na kaip ten buvo su tuo kariuomenės kūrimu. Per jį su laikraštį buvo reguliuojama - kai kviesdavo į SS legionus, sakydavote - ne.

A.J.G.: Vokiečiai viešai pakvietė į SS legioną. Atrodo, 1943 metų gale. Latviai, estai sudarė tuos legionus, o lietuviai pasakė ne. Po vokiečių vėliava netarnausime. Mes tik savo kraštą galim ginti. O Lietuvoje vokiečiai nė 100 žmonių negavo savanorių. O čia jau frontas nuo Smolensko artėja prie Minsko. Vokiečiams jau karšta. Jie kreipėsi į Plechavičių, kuris Žemaitijoje gyveno. Savo dvarą jis ten turėjo. Žinot, Žemaitijos dvareliai... Išsikvietė jį, kad sudarytų lietuviškus junginius. Tasai iškėlė sąlygą, kad sutinka tik Lietuvos sienas ginti, kai jau rusai priartės. Į Gudiją ar kitur - ne. Na, o kita sąlyga - kad jis būtų viršininku. Naciai dar reikalavo, kad vokiečių karininkai būtų inspektoriais, o Plechavičius pasakė ne. Tos derybos truko kokį mėnesį ar daugiau. Plechavičius važiojo į Berlyną, iš Berlyno atvažiuodavo SS generolai diskutuoti. Galų gale paskelbė, kad kuriama Vietinė Rinktinė:

"Na, bholiukai, stokit, kas norit". Prisistatė 45 tūkstančiai per pirmą savaitę. Bet vokiečiai turėjo ginklų tik 20 tūkstančių, tai nė pusės nepriėmė tų savanorių. Čia su manim susiję tik tai, kad Plechavičiui truko karininkų. Tad Lietuvos kariuomenės karininkams buvo įsakyta registruotis. Na, aš užsiregistravau. Paskui įsteigė Marijampolės karo mokyklą, naujiems karininkams skubiai parengti. Vokiečiai jau manė, kad apgaus. Išsišaukia Plechavičių: "Nuo dabar jūs mums priklausysite, tokiam SS daliniui, tokio generolo klausysite. Ir siunčiame į Rytus." O jis: "Jawohl, Herr General. Ar galiu grįžt namo?" Sugrįžo ir sako: "Dabar bholiukai, skirstykitės". Vieni su patrankom, kiti su kulkosvaidžiais išsivaikščiojo po miškus. O jį suėmė. Bet mums kilo problema - ką daryti su ta buvusia kariuomene? Vokiečiai sugalvojo, kad juos reikia siųsti į Vilniaus kraštą prieš Armiją Krajovą. Bet įvykiai taip skubėjo, kad nieko iš to neišėjo. Gal tik keli batalionai be VR štabo žinios buvo pasiųsti į Vilniaus kraštą.

Kai tik aš užsiregistravau, vokiečiai paėmė tuos sąrašus su gyvenamomis vietomis ir kitais duomenimis. Pradėjo tokius rankioti, gal būtų išsiuntę kokiais karininkais į apsaugos dalinius. Tada aš pakeičiau butą. Apsigyvenau pas draugą. Pakeičiau ir tarnybą. Nebegalėjau būti bibliotekų referentu. Vidaus reikalų vadyboje. Mat vadyboje buvo kultūros reikalų departamentas, kuriame buvo keli sektoriai. Buvo ir jų referentai: vienas - kultūros, kitas - spaudos, o aš dirbau bibliotekų referentu. Taip ir baigėsi mano karjera tenai - pasitraukiau. Churginas sako: eikime pas Radauską, gal tavę priims į tą valstybinę leidyklą (Radauskas buvo tenai vyriausias redaktorius). Radauskas priėmė. Dirbo ten Brazdžionis, Churginas, Viskanta ir Kisinas - žydai, kurį atveždavo iš geto. Taisiau tada Haugo pasakų vertimą. Vertimas buvo labai prastas, o aš prastas taisytojas. Nemokėjau taisyti. Tai Churginas mane mokė, duodavo privačius pamokas, kaip reikia versti. Žodžiu, tas darbas buvo tik pretekstas. Niekas tenai rimtai nedirbo.

Be to, dar verčiau tuomet iš vokiečių kalbos kažkokį romaną apie Japoniją - "Septynios burės Kioto ežere" ar panašiai. Bet tada atsirado rimtų reikalų ir pogrindžio veikloje. Lietuvių batalionai pradėjo trauktis į Lietuvą nuo Minsko ir reikalauja instrukcijų. Duokit įsakymus.

Kai karas prasidėjo, tai rusų politrukus, kurie buvo tame lietuvių korpuse, mūsų kariškiai sušaudė arba išmetė, ir atsirado Lietuvos kariuomenė iš naujo. Vokiečiai nepaliko tų pulkų ir divizijų, pulkus jie padalijo į batalionus su lietuvių karininkais. Vadinosi jie savisaugos daliniai tvarkai Lietuvos palaikyti. O paskui pamažu tie batalionai buvo pasiunčiami vokiečių okupuotą Sovietų Sąjungos teritoriją. Ten dažniausiai buvo panaudojami objektų sargybai. Kuo ilgiau karas tęsėsi, tuo daugiau tie daliniai buvo panaudojami, ir jie pasidarė tik patyrę kariai. Bet jokios centrinės valdžios jie neturėjo.

Tai tie batalionų vadai ateina pas mane ir klausia: ką daryti? O aš tik spaudos skyriaus darbuotojas. Sėdžiu aš vienintelis ir priiminėju tuos karininkus. Man jau truputį baisu jų. O jie: duokit įsakymus. Paskui kreipėsi į mane vienas lietuvių atsargos karininkas - sako vokiečių karininkas iš Wehrmachto nori užmegzti ryšius su rezistencija. Kviečia mane susitikti. Prasideda jau kiti žaidimai. Susitinku. Tas vokiečių Gerecke vadinosi. Buvo jis iš Abwehro. Jis man sako mes traukiamės ir norėtume palikti lietuvių rezistencijai ginklų. Sakau: kiek? Čia pat rytoj galime duoti visą bataliono apginklavimą. Nežinau net ką atsakyti. Per savaitę - sako jis - galim pulką apginkluoti. Žinot, sakau, kad aš ne kariškis. Nežinau nieko. Galiu nukreipti į tą, kuris yra karinio sektoriaus viršininkas. Suradau tą savo pulkininką Naujoką ir suvedu. Man misija tuo ir pasibaigia. Bet vis tiek aš viena ausim girdžiu, kas darosi. Tas pulkininkas sutinka dirguoti būdamas vokiečių pusėje, o ne pasilikęs krašte. Trauktųsi jis su vokiečiais ir tik per radiją komanduotų kvailius, kurie pasilieka. Va čia mane apėmė nusivylimas. Manau - čia pasiliksiu... Ir aš, piemuo.

A. J. Greimas
(kairėje) su
italų rašytoju
ir semiotiiku
Umberto Eco
1987 m.
Palermo

pradesiu generolams vadovauti. Kas aš toks? Politinės prasmės nemačiau. Buvau jau matęs visą Europą. Kaip tas karas pasibaigs, man jokių abejonių nebuvo. Rusai eina į Berlyną - kokias čia tu rezistencijas suorganizuosi? O žmonės nori rezistuoti, nori ką nors daryt. Bet kaip tu jiems išaiškinsi? Čia ir išėjo tokia psichologinė drama. Pamačiau, kad tie mūsų karininkai, kurie vaidina rezistentus, - tai šūds. Leitenantais ir kapitonais galima pasitikėti, o jau pulkininkais - tai ne. Kai nebebuvo ką veikti, aš išvykau. Tada dar tuoj pat išrūpinau dokumentus Churginui, kad jis galėtų į Arbeddienstą stoti, į tą privalomą tarnybą. Buvo toks išvažiavimo būdas. Paskui sužinojau, kaip kas darėsi. Vokiečiai susirado Raštikį, bet tas irgi netam, kad jis tenai kariautų, ir jis nori tik iš vokiečių pusės organizuoti. Nuo čia prasidėjo mano neapykanta generolams. Vėliau parašiau straipsnį, kuriame buvo pasakyta, kad būtų buvęs gera kariuomenė, tik kad generolų per daug būta. S.Lozoraitis pradėjo ginti: tai kiek tų generolų pagal Jus buvo? Sakau kokia keturiasdešimt. Tiek nesuskaičiuosite, - sako. Tai pusę metų rinkau visų generolų pavardes, kol surašiau keturiasdešimt. Ir pensininkus visus įrašiau, bet vis tiek suradau tiek, kiek buvau sakęs.

Bet vienas generolas numirė* už Tėvynę. Rezistencijoje. Toks atrodė, su kiaurom rankovėm, kaip aš. Lietuvos muitininkai grįžtant iš Prancūzijos suėmė. Sako: aš generolas. - Tu čia mums nepasakok! Tai ji kalėjiman pasodino, kol išsiaiškinti, kad jis iš tikrųjų generolas. Atrodė mat kaip vaikata. Buvo jis tarsi socialdemokratių pažįtur.

Jau po karo Vokietijos lageriuose mes viską galėjome daryti, bet buvome nusistatę neturėti jokių ryšių su krikdemais. Juk per juos 200 žmonių buvo paaukota. Tuomet su tokiau prancūzišku *sauf-conduit* važiauvau per visą Vokietiją. Tai toks pažymėjimas. Jeigu neturi pilietybės, tai tau kaip rezistentui duoda tokį *sauf-conduit* - pažymėjimą, kad gali grįžti į Prancūziją. Pervaziauvau per visas tris zonas. Tada kaip tik anglų zonoje ir vakarieniavau pas Biržišką su Plechavičium. Kokia padėtis? Ką daryt? Buvo maždaug 1946 metai... Aš jam tik pagarbą reiškiu. Bolševikams jis buvo siaubas, nes pirmuosius savanorius organizavo 1918-19 metais. Žodžiu, karininkas jis buvo griežtas, ir su juo baikų negalima buvo krest. Bet jis turėjo savo nusistatymus. Kai reikėjo tą gruodžio

17 dienos perversmą daryt, tai prireikė Plechavičiaus. Krikdemų karininkai suorganizavo tą perversmą, bet kai reikėjo parinkti vadą, kuris duos įsakymą ir įvykdys, tai prisiminė Plechavičių. Jis padarė tvarką ir po dviejų mėnesių parvažiavo namo į savo kaimą.

S.Ž.: O kokios partijos jis buvo?

A.J.G.: Jis - "bholiukas lietuvis", jis neišdardavo kažkaip to "r". Kokios jis partijos? Greičiau jau tautininkas. Beje, tada mudu su Jurgiu Valiuliu (Karoliu Drunga) važiovom per visą Vokietiją iki Liubeko pažūrėt, kokia čia situacija, kokie čia lietuviai pabėgėliai ir ką iš viso galima daryt. Reikėjo žmonių, kad aš pats visą tai suprasčiau, tokių kaip Plechavičius, Biržiška. Čia jau rimti žmonės, patyrę. Ką galima daryti? Tada tikėta, kad bus karas, amerikiečiai sumuš rusus. O čia mes matom, kad amerikiečiai vaikščioja sau su apelsinais - jiems jau karas pasibaigęs. Kaip galima demobilizuotą, demoralizuotą kariuomenę kur nors pasiųsti. Vokiečiai šitaip galėtų, bet ne amerikiečiai. Amerikiečius reikia trejus metus per televiziją ruošti, kad kas nors sutiktų muštis. Plechavičius ir sako: bholiuk, padėtis rimta. Nieko iš to nebus.

Laisvės kovotojai per Švediją turėjo ryšius su anglais, su Intelligence Service. O krikdemai, čia, Vokietijoje, atsiradę, su amerikiečių tarnybom užmezgė ryšį. Ir išėjo dvi skirtingos politikos. Amerikos radijas skelbė: kovokit už Tėvynę! Anglai davė aiškiai suprasti, kad čia jokio karo negali būti. Paskui šiuo aspektu apie tai rašė Jonas Deksnys atsiminimuose "Švytury". Tai aš tenai irgi kaip Intelligence Service agentas pristatytas. Tai mitas dar iš 1943 metų. Paskui tokia kita knygelė išėjo, tai ten jau mano pavardės tarp visų tų "šnipų" nėra. "Nustojau" būti šnipas. Iki 1952 metų dar truputį rašinėju apie rezistenciją, kad daugiau proto tiems lietuviams pabėgėliams, nes jie isteriškai elgėsi.

Niekur čia mano ypatingo heroizmo nėra - reikėjo tik spragas užkimšti ir kartais taisyti padėti.

*) Matyt, turima galvoje generolas Motiejus Pečiulionis (1888-1960), kuris pirmaisiais pokario metais dalyvavo partizanų kovose Žemaitijoje, vėliau buvo NKVD suimtas ir kalintas Vorkutos konclageriuose. Grįžęs į Lietuvą prisiglaudė Ilguvos senelių namuose, kur ir mirė. Būta gandų, kad jis žuvęs partizanaudamas. - Red.

SENOJI LIETUVOS ARCHITEKTŪRA NAPOLEONO ORDOS PIEŠINIUOSE

Parašai po paveikslais:

JEJZNAS. PACŲ RŪMAI. Centrinė rūmų dalis su mezoninu, iš abiejų pusių prigludę kampinio plano korpusai, sudarantys pusiau uždarą paradinį kiemą. Kitoje rūmų pusėje - puošnus kvadratinio plano bokštas. Šie barokiniai rūmai iki mūsų dienų neišliko. Įrašai: Pacų rūmai. Rūmai verti Paco, o Pacas - rūmų Jieznas.

Vilniaus Gub. Griuvėsiai nuostabių Pacų šeimos rūmų, iš kurių kilo posakis "Wart Pac palaca, a palac Paca" (į lenkų tautosaką įėjęs panašiai kaip mūsų priežodžiai "Pagal Jurgį ir kopurė" arba "Atitiko kirvis kotą" - V.L.). Pieštukas, akvarelė, 20 x 28,6 cm.

JURBARKAS. MIESTELIO VAIZDAS. Matyti Nėmunas, pagrindinė gatvė, apstatyta mažaukščiais namais. 1875 m. Įrašai: Jurbarkas, rugpjūčio 2 // Jurbarkas. Kauno gub. Pieštukas, akvarelė, 19,5 x 28,8 cm.

KAIRĖNAI. TIŠKEVIČIŲ DVARAS. Pirmame plane - parko tvenkinys, toliau - senieji mediniai dvaro rūmai, dešiniau - oficina. Įrašai: Kairėnai Rugsėjo 28 kadaise Lopacinskių // Vilniaus G. Kairėnai. Pieštukas, 20,6 x 29,3 cm

KERNAVĖ. PARAPINĖ BAŽNYČIA. Vaizdas iš Neries pusės. Matyti senoji medinė bažnyčia (neišlikus), mūrinė ir medinė koplyčios. Įrašai: Kernavė, Puzinų kapai. Bažnyčia ir klebonija stovi senojoje Kerniaus piliavietėje. Vilijos upė. Liepos 16 // Kernavė Kauno Gub. Pieštukas, akvarelė, 19,7 x 29,1 cm.

Vytautas LEVANDAUSKAS